

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. 7 від «07» жовтня 2021 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

**ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ/
EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL
PSYCHOLOGY**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Київ 2021

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ заборонено

Автор: Вербицька Л.Ф., канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології КНТЕУ

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології 15.03.2021 р., витяг з протоколу № 14

Рецензенти: Гординя Н.Д., канд. психол. наук, доцент, Заступник директора закладу післядипломної освіти Київської обласної державної адміністрації
Зазимко О.В., канд. психол. наук, доцент кафедри психології КНТЕУ

**ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ/
EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL
PSYCHOLOGY**

**ПРОГРАМА/
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма дисципліни «Педагогічна та вікова психологія» призначена для студентів освітнього ступеня «бакалавр», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», спеціалізації «Практична психологія».

Програму підготовлено відповідно до Стандарту вищої освіти України із зазначеної спеціальності та відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів КНТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни: ознайомити студентів з методологічними основами педагогічної і вікової психології, зі специфікою мінливості психіки на кожному віковому етапі розвитку людини; сформувати компетентності щодо оволодіння навичками практичного застосування методів роботи із різними віковими категоріями.

Завдання дисципліни:

- сформувати систему фундаментальних теоретико-методичних та практичних знань в галузі педагогічної та вікової психології;
- забезпечити вивчення студентами критеріїв, закономірностей, сенситивних періодів, питань внутрішньоособистісного вибору в

процесі психічного розвитку особистості (від народження до похилого віку);

- оволодіти практичними навичками діяльності майбутнього психолога з використанням дієвих засобів допомоги та корекції.

Предмет дисципліни включає: сутність та специфіку педагогічної та вікової психології як галузей психологічних досліджень; її теоретичні засади, методологічні принципи та методи; основні проблеми та характерні особливості розвитку людини на різних етапах її індивідуального життя.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ВИБІРКОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

знання:

- основних понять, закономірностей та особливостей сенситивних періодів особистості в процесі психічного розвитку особистості в контексті гуманістичної парадигми та сучасних вітчизняних та зарубіжних шкіл педагогічної та вікової психології;
- сутності методичного арсеналу психологічних методів корекції та засобів допомоги в процесі психічного розвитку та мінливих періодів життя: від народження до похилого віку);
- специфіки ролі психолога-консультанта в даній проблематиці.

вміння:

- визначати особливості динаміки психічного розвитку у дитинстві, юності та дорослому віці: психофізіологічний, когнітивний, емоційний та особистісний розвиток;
- орієнтуватись в спектрі проблеми методів педагогічної та вікової психології для розвитку професійних умінь і навичок на різних етапах онтогенезу особистості;

- впроваджувати програми тренінгових занять відповідно до існуючих практичних запитів з урахуванням особливостей сенситивних періодів людини.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна « Педагогічна та вікова психологія» як компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідними освітньо-професійними програмами:

«Практична психологія» (ОС бакалавр), 2019р.

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК 1	Здатність до <u>практичного</u> мислення, аналізу та синтезу	1-13
ЗК 3	Знання та розуміння предметної області та специфіки професійної діяльності практичного психолога;	1-13
ЗК 4	Навички та вміння використання інформаційних і комунікаційних технологій;	1-13
ЗК 5	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;	1-13
ЗК 6	Здатність бути критичним і самокритичним;	1-13
ЗК7	Здатність приймати обґрунтовані рішення;	1-13
ЗК9	Навички міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді;	1-13
ЗК10	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності;	1-13
ЗК11	Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);	1-13
ЗК12	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;	1-13
<i>Фахові компетентності за освітньою програмою</i>		
ФК 1	Знання структури особистості, принципів, методів, галузей психології;	4,6,9
ФК 2	Знання функціонування потребнісно-мотиваційної, операціональної, інформаційної та регуляторної підсистем особистості;	4-7
ФК 4	Уміння здійснювати психологічну діагностику, консультацію, корекцію, реабілітацію клієнтів і надавати психологічну допомогу працівникам організації;	5,6
ФК 6	Уміння досліджувати соціально-психологічні явища і впроваджувати методи психологічного забезпечення професійної діяльності в організації;	4,6,8

ФК 11	Вміння систематизувати критерії психодіагностичних обстежень, спрямованих на якість відбору й атестації персоналу на підприємстві, організації;	9-13
ФК 12	Здатність усвідомлювати межі своєї компетентності та дотримуватися норм професійної етики;	6 7,8
ФК 13	Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій;	6-13
ФК 14	Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку;	6,9
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
ПРН 1	Визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати практичні шляхи їх розв'язання	4,6
ПРН 4	Здійснювати пошук інформації з різних джерел для вирішення професійних завдань в т. ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.	1-13
ПРН 5	Здійснювати реферування наукових джерел, обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки.	1-13
ПРН 7	Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, вміння дотримуватися процедури дослідження	6,7,9
ПРН 8	Аналізувати і адекватно оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.	1-13
ПРН 9	Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії, формулювати розгорнутий аналіз та тези досліджень	1-13
ПРН 10	Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання.	3-5
ПРН 11	Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.	1-13
ПРН 12	Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, встановлювати ефективність власних дій.	4-6, 7
ПРН 13	Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до запиту.	6,7
ПРН 14	Емпатійно взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові особливості.	6-13
ПРН 15	Демонструвати навички командної роботи у процесі вирішення фахових завдань.	1-5
ПРН 16	Демонструвати відповідальне ставлення до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.	2-5, 6-13

ПРН17	Знати та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.	1-13
ПРН18	Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям.	1-13
ПРН 19	Розуміти важливість збереження здоров'я (власного й навколишніх) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.	1-13

«Практична психологія» (ОС бакалавр), 2020р.

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК 1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	1-13
ЗК 2	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.	1-13
ЗК 4	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	1-13
ЗК 6	Здатність приймати обґрунтовані рішення.	1-13
ЗК 7	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).	1-13
ЗК 11	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя	1-13
<i>Фахові компетентності за освітньою програмою</i>		
СК 1	Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології	1-13
СК 3	Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.	1-10
СК 7	Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації	1-13
СК 8	Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)	1-13
СК 9	Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту	9
СК 12	Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.	1-13
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
ПР 7	Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки	1-13
ПР 12	Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.	1-13

ПР 13	Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.	1-13
ПР 15	Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку	1-13
ПР 17	Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.	1-13

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Місце педагогічної та вікової психології в системі знань

Предмет та задачі педагогічної психології. Психологія та педагогіка. Загальнопсихологічний контекст формування педагогічної психології: вплив на осмислення педагогічного процесу різних психологічних течій. Структура педагогічної психології. Психологічні засади педагогічного процесу. Задачі психологічного забезпечення педагогічного процесу. Зв'язок педагогічної та вікової психології з загальною, експериментальною, диференційною, генезисною, порівняльною, медичною, соціальною психологією, психологією аномального розвитку, психологією спорту, творчості, особистості, релігій, психолінгвістикою та психодіагностикою. Практичне значення педагогічної та вікової психології. Науково-теоретичні засади педагогічної психології як науки.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3.

Додатковий: 2, 3, 5.

Інтернет - ресурси: 2, 3.

Тема 2. Професійна компетентність педагога в контексті педагогічної діяльності. Особливості психологічної саморегуляції як засіб підвищення особистісної ефективності

Складові психолого-педагогічної моделі сучасного педагога національної школи. Когнітивно–технологічна компетенція педагога та її вплив

на формування креативної особистості. Професійна діяльність та потенціал вчителя. Професійно значущі якості та здібності особистості педагога. Характеристика педагогічної діяльності: структурні компоненти, рівні результативності та індивідуальний стиль діяльності педагога.

Педагогічна майстерність як сукупність певних професійних якостей особистості вчителя. Рівні педагогічної майстерності: низький, середній, високий, творчий (елементарний, базовий, досконалий, творчий). Критерії майстерності педагога: доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з учнями), оптимальність (у виборі засобів), творчість (за змістом діяльності). Елементи педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, здібності до педагогічної діяльності, загально-педагогічні вміння.

Професійна компетентність педагога. Роль науково-дослідницької роботи викладача у процесі формування власної професійної компетентності. Основи психологічної саморегуляції та психокорекції в діяльності педагога. Характеристика та ефективність педагогічного спілкування. Психологічні особливості педагогічного колективу.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 5.

Додатковий: 2, 3, 4.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3, 4.

Тема 3. Соціально-психологічна та моральна сутність навчання та самонавчання, виховання та самовиховання педагога

Виховання та навчання як процес формування цілісної особистості педагога. Соціалізація особистості педагога. Індивідуальний стиль навчання та самонавчання. Засоби та методи самовиховання. Поняття про моральну

свідомість та її формування у педагога. Рівні морального виховання. Рівень сформованості моральних потреб. Поняття про смислові утворення особистості (життєві цінності, цілі, смислові установки, переконання, сенс життя) та їх значення у вихованні та самовихованні. Рівні розвитку ціннісно-смислової сфери особистості. Ціннісно-смислова сфера особистості педагога як психологічний об'єкт самовиховання. Засоби впливу на ціннісно-смислову сферу особистості педагога. Мотивація педагога як умова зростання особистості-професіонала. Методи стимулювання і корекції поведінки. Психологія самовиховання та перевиховання. Педагогічне покликання особистості.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 4.

Додатковий: 4, 5.

Інтернет - ресурси: 1, 3.

Тема 4. Вікова періодизація життєвого шляху людини.

Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді

Підходи до вікової періодизації психічного розвитку людини: процесуальний і критеріальний. Періодизація на основі суттєвих особливостей процесу розвитку (Л. Виготський). Періодизація за зовнішніми критеріями (Ст. Холл, В. Штерн, Р. Заззо, П. Блонський). Періодизація за внутрішніми критеріями: одним (Ж. Піаже, З. Фройд, Е. Еріксон), двома (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн), трьома (Л. Фрідман, І. Кулагіна). Стадії когнітивного розвитку (Ж. Піаже), психосексуального (З. Фройд), психосоціального (Е. Еріксон). Періодизація за зовнішніми та внутрішніми критеріями (Л. Хоффман та ін., Г. Крайг).

Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді та вплив на неї зовнішнього середовища. Досліди П. Хеппера і Рене Ван де Карра. Фази

пренатального розвитку. Загальні тенденції пренатального розвитку. Початок психічного життя ембріона. Сім'я в очікуванні дитини. Філософія вагітності. Внутрішньоутробна взаємодія на рівні «мати-дитя». Рівень сенсорного сприйняття плоду. Емоційний слід у формуванні особистості дитини.

Батьківська сфера у чоловіків. Психологічна типологія порушень батьківської домінанти у жінок та чоловіків. Стратегії «уникнення батьківства» у чоловіків та жінок.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 4, 5.

Додатковий: 1, 2, 4.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 4.

Тема 5. Особливості розвитку новонародженого. Психічний розвиток немовляти (до 1 року)

Криза новонародженого. Період пристосування дитини до нових умов життя. Фізичні стани новонародженого. Сон та його особливості. Поліфазність і парадоксальність сну. Періоди сну.

Вроджені механізми психічного розвитку. Безумовні рефлекси новонародженого. Вроджені перцептивні механізми і програми моторного розвитку. Розвиток чуттєвого пізнання та емоційної сфери на першому місяці життя. Комплекс поживлення як центральне психологічне новоутворення новонародженого. Довільна поведінка новонароджених і встановлення стосунків з батьками. Перші форми саморегуляції. Розвиток сенсомоторики. Зорові й слухові відчуття та сприймання. Рухова активність немовляти. Рухова та образна пам'ять. Розвиток уяви. Символічна репрезентація. Розсіяна та фіксована увага немовляти. Сенсомоторна стадія розвитку мислення.

Етапи розвитку мовлення: домовленневий етап і етап активного мовлення. Ситуативне (автономне) мовлення. Умови раннього мовленнєвого розвитку. Етапи емоційного розвитку немовлят. Перші почуття. Емпатія. Вікові особливості емоцій. Емоційне „зараження”. Страх перед незнайомими людьми і тривога відокремлення. Спілкування немовлят з дорослими. Відмінності у стилях спілкування матері і батька.

Умови виникнення дитячих прихильностей. Ігри немовлят: сенсорні, моторні, паралельні. Становлення Я-концепції немовлят. Криза першого року життя: її симптоми та шляхи подолання. Центральні психологічні новоутворення немовлячого віку.

Поняття про навчання та його психологічні механізми. Психологічні особливості виховних впливів у немовлячому періоді.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 5.

Додатковий: 1, 3.

Інтернет - ресурси: 1, 3, 4.

Тема 6. Психологія раннього дитинства (1–3 років)

Моторний розвиток та засвоєння рухових навичок. Умови моторного наочіння. Сенсорно-перцептивна сфера дитини. Орієнтація у просторі і часі. Роль сприймання казки у психічному розвитку дитини. Доопераціональна стадія розвитку мислення. Допонятійне та інтуїтивне мислення. Анімізм та егоцентризм дитячого мислення. Символічна репрезентація. Феномени Піаже. Наочно-дійове та наочно-образне мислення. Перші свідомі узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Особливості дитячих умовисновків.

Мовленнєвий розвиток у ранньому дитинстві: умови та чинники. Формування звукового боку мовлення. Пасивний та активний словниковий запас дитини. Формування граматичної будови мовлення. Словотворення у ранньому дитинстві. Флексія. Причини прискореного розвитку мовлення. Мимовільний та механічний характер пам'яті. Уява дитини. Конкретність, наочність, яскравість і емоційність дитячої уяви. Зв'язок уяви з брехливістю. Уявні друзі та їхня роль у психічному розвитку дитини. Увага дитини. Характеристика одноканальної і двоканальної уваги.

Емоційно-почуттєва сфера. Дитячі афекти. Емоційне передбачення. Поява симпатії і антипатії. Дитяче самолюбство. Страхи та тривоги у ранньому дитинстві. Соціальні форми експресії емоцій та почуттів. Соціальна поведінка

дітей. Дитяча агресія та її причини. Асертивна і просоціальна поведінка. Дитяча гра: її різновиди та способи. Роль гри у психічному розвитку дитини.

Інтерналізація соціальних правил і норм поведінки. Моральні судження та їхня аргументація. Моральний реалізм. Засвоєння гендерних схем. Основні напрями розвитку Я-концепції. Виникнення відчуття „Я сам” та самосвідомості. Поява супідрядності мотивів. Первинна самооцінка дитини. Криза третього року життя: її симптоми та шляхи подолання. Центральні психологічні новоутворення раннього дитинства.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 4, 5.

Додатковий: 1, 3, 4.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 3.

Тема 7. Психологія дошкільного дитинства (3 - броків)

Психологічна характеристика та складові педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу. Формування психологічної культури та розвиток педагогічних здібностей вихователя дошкільного закладу. Виховання і гра, виховання і трудова діяльність дітей дошкільного віку. Критерії та показники вихованості дітей. Зв'язок дошкільного закладу і сім'ї у вихованні дітей.

Розвиток сенсорно-перцептивної сфери дитини. Довільний характер сприймання. Емоційна забарвленість та ситуативність сприймання. Довільний та осмислений характер запам'ятовування. Механічна пам'ять. Прийоми запам'ятовування матеріалу. Відтворююча та творча уява дитини. Мимовільний характер уваги. Синдром дефіциту уваги та гіперактивність. Умови підтримання стійкості уваги дитини.

Доопераціональне та конкретно-операціональне мислення дитини. Формування понятійного та теоретичного мислення. Закладання основ

наукового типу мислення. Виникнення рефлексії. Метапізнання. Мовленнєвий розвиток. Дислексія. Формування почуттів. Висока емоційність дитини. Емоційна нестійкість. Страху та тривоги у пізньому дитинстві. Соціалізація емоційної сфери. Взаємини з ровесниками і соціальна компетентність. Утворення дитячих груп. Конформність. Стадії розвитку дитячої дружби та її функції. Модель Селмана. Розвиток соціального пізнання. Соціальні висновки, взаємини, приписи. Концепції морального розвитку дитини Ж. Піаже і К. Кольберга. Етичний абсолютизм. Розвиток Я-концепції у пізньому дитинстві. Особливості самооцінки. Характер дитини. Криза шостого-сьомого року життя: її симптоми та шляхи подолання. Центральні психологічні новоутворення дошкільного дитинства.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 5.

Додатковий: 1, 4.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 4.

Тема 8. Психологія молодшого школяра (зрілого дитинства 6 - 12 років)

Психологія педагога та педагогічного співробітництва. Психологія педагогічного співробітництва та спілкування у шкільному закладі.

Психологічні особливості та загальні закономірності процесу учіння.

Загальна характеристика розвитку молодшого школяра (зрілої дитини).

Анатомо-фізіологічні можливості молодшого школяра. Новоутворення молодшого шкільного віку. Довільність психічних процесів у молодшого школяра. Внутрішній план дій молодшого школяра. Уміння молодшого школяра організувати навчальну діяльність. Рефлексія молодшого школяра. Розвиток сприймання молодшого школяра. Розвиток уваги молодшого школяра. Розвиток пам'яті молодшого школяра. Розвиток

мислення молодшого школяра. Розвиток загального інтелекту молодшого школяра.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 4.

Додатковий: 1, 2, 4.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 4.

Тема 9. Психологія підлітка (12–15 років)

Поняття про моральність. Вчинок як одиниця моральної поведінки. Основні ділянки утрудненого спілкування у педагогічній взаємодії. Специфіка психологічної культури вчителя. Стилі педагогічного керівництва. Поняття про індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Самовиховання та його специфіка.

Підлітковий вік у культурному та історичному контексті. Молодіжна культура та субкультура. Загальні тенденції формування особистості. Центральне психологічне новоутворення у підлітковому віці. Самосвідомість підлітків. Я-концепція та самооцінка підлітків. Зміна зовнішності. Комплекс дисморфоманії. Ідеалістичний бунт. Псевдоглупота. Підлітковий егоцентризм. Криза 13-го року життя: її симптоми та шляхи подолання. Теорія К. Левіна щодо причин підліткової кризи. Вікова сегрегація. Теорія М. Мід і Р. Бенедикт щодо двох типів переходу від дитинства до дорослості.

Підліток у соціальному середовищі. Підліток у сім'ї. Причини конфліктів з батьками та шляхи їхнього вирішення. Спілкування з ровесниками. Причини сором'язливості та самотності. Формування моральних принципів, цінностей та переконань. Рівні морального розвитку підлітків (за Л. Кольбергом). Емоційно-вольова сфера підлітків. Чинники депресивних станів. Пам'ять у підлітковому віці. Підліткові мрії. Уявна аудиторія. Суперечливість уваги. Стадія формальних операцій розвитку мислення. Критичність, самостійність, логічність і абстрактність мислення. Акцентуації в характері підлітків.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 5.

Додатковий: 1, 3, 4.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 4.

Тема 10. Психологія ранньої і зрілої юності (15–20 рік)

Психологічні проблеми статевого виховання. Формування особистої ідентичності. Проблема самовизначення. Пошук сенсу життя. Інтеграція особистості. Я-концепція у юності. Криза юнацького віку: її симптоми та шляхи подолання. Центральне психологічне новоутворення у юнацькому віці.

Соціальне середовище. Сімейні взаємини. Індивідуалізація і автономізація. Відчуженість від сім'ї. Соціальна адаптація. Дружба та кохання в юнацькому віці. Побачення. Ранній шлюб. Переоцінка цінностей. Етика самостійно вироблених моральних принципів. Рівні морального розвитку юнацтва (за Л. Кольбергом).

Емоційно-вольова сфера. Зростання стійкості емоцій. Наполегливість і терплячість. Статеві відмінності вольових зусиль. Пізнавальна сфера. Пам'ять та уява. Роль фантазій у послабленні психологічного напруження. Розвиток дивергентного та творчого мислення.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 4.

Додатковий: 1, 2, 4.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 4.

Тема 11. Психологія ранньої дорослості (21–40 років)

Закономірності психічного розвитку в дорослому віці. Теорія двофазного розвитку психічних функцій Б. Г. Ананьєва. Психологічні проблеми ранньої дорослості. Досягнення особистої ідентичності. Проблема генеративності.

Суперечність між інтимністю та ізоляцією. Трикомпонентна теорія кохання Р. Стернберга. Основні соціальні завдання ранньої дорослості. Створення сім'ї та засвоєння батьківських ролей. Стосунки з дітьми. Професійна кар'єра. Суперечність між роллю матері, дружини і суб'єкта трудової діяльності. Теорія трансформації психології дорослої людини Р. Гулда. Криза 30-ти років.

Стадії когнітивного розвитку у дорослості (за У. Шейо). Вікові особливості сенсорно-перцептивної сфери. Вікові коливання пам'яті та уваги. Формування діалектичного мислення. Особливості інтелекту.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 5.

Додатковий: 1, 4, 5.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 4.

Тема 12. Психологія середньої дорослості (40–60 років)

Особливості життєдіяльності у зрілому дорослому віці. Розвиток Я - концепції у зрілому дорослому віці. Головні соціальні завдання у середній дорослості. Досягнення зрілої громадської та соціальної відповідальності. Переоцінка життєвих цінностей. Зміна соціальних ролей. Криза середини життя. Моделі кризи: нормативна модель (Левінсон, Гоулд), модель переходу (Клаузен, Трол). Погляди Р. Пека на психосоціальний розвиток у середній дорослості. Когнітивні функції середини життя. Вікові особливості сенсорно-перцептивної сфери, пам'яті та уваги. Інтелектуальні зміни: мінливий і кристалізований інтелект. Емоційна сфера у середній дорослості.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 4, 5.

Додатковий: 1, 4, 5.

Інтернет - ресурси: 1, 2, 4.

Тема 13. Психологія пізньої дорослості (понад 60 років)

Періоди геронтогенезу. Особливості Я-концепції і розвитку особистості. Особливості життєдіяльності і спонукальної сфери людини у старості. Причини старіння. Соціально-психологічні зміни в похилому віці. Вихід на пенсію та зміна статусу. Коло спілкування. Стосунки з дітьми та онуками. Життєва мудрість. Когнітивний розвиток у похилому віці. Особливості сенсорно-перцептивної сфери, пам'яті та уваги. Згасання інтелекту. Емоційно-вольові зміни. Депресія та тривоги. Фізіологічні обмеження і особливості поведінки людей похилого віку. Задоволеність життям у старості. Пристосування до важких втрат. Думки про смерть та страх смерті. Стадії погодження з думкою про смерть

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 5.

Додатковий: 1, 3, 5.

Інтернет - ресурси: 1, 4.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний:

1. *Корольчук М.С., Корольчук В.М., Миронець С.М., Тімченко О.В., Осьодло В.І., Ржевський Г.М., Зазимко О.В., Практична психологія / Навчальний посібник для студентів ВНЗ /* – К. : Київ. нац. торг. ун-т, 2016. – 739 с. *(видання 2-ге, здано в типографію КНТЕУ)***
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович./ Научн пообие/ – Х. - 2015. – 398 с.
3. Педагогічна психологія : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / Т. М. Лисянська ; МОНУ, НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2-ге вид., випр. й доп. – Київ : Каравела, 2016. – 264 с.
4. Поліщук В.М. /Вікова та педагогічна психологія / Навчальний посібник для студентів ВНЗ/ В.М. Поліщук. – Суми: Університетська книга, 2017. – 330 с.

5. О.В.Скрипченко/ Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В.Волинська, З.В.Огороднійчук та ін.. – К.: Просвіта, 2001.- стор.43 - 60

Додатковий:

1. Абульханова-Славская К.А. О путях построения типологии личности/ К.А.Абульханова-Славская// Психологический журнал. /X. – 2017. – Т.2, №1. – С.29-37

2. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби: методичні рекомендації / за наук. ред. В.Г. Панка – Електрон. дані. – Київ, Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

3. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія [Текст]: навч. посіб. / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К., 2005.

4. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навчальний посібник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 384с.

5. *Психологія сімейних взаємин/ навч. посіб. для вищ. навч. закл. / авт. кол.: М. С. Корольчук, П. П. Криворучко, В. І. Осьодло та ін.;/ за ред. М. С. Корольчука - Київ : Ніка-центр, 2013. - 293 с. ***

Інтернет-ресурси

1. <http://chitalka.info/psy.html> - студентська електронна бібліотека "Читалка"

2. <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2012/04/10.pdf> - *Родинне виховання та кризові стани в юності // Вербицька Л.Ф.*

3. http://pidruchniki.ws/16230606/psihologiya/osoblivosti_piznavalnoyi_sferi_molodshogo_shkolyara

Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра [Електронний ресурс]: навч.посіб./М.В.Савчин : Вікова психологія

4.:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_8/200-208. - Гончаровська
Г.Ф. Соціально-психологічні чинники становлення самооцінки дитини
дошкільного віку

** Курсивом виділено джерела, які знаходяться в бібліотеці КНТЕУ